

DVA NEPOZNATA LITURGIJSKA KODEKSA SVETOKRŠEVANSKOG OPATA DEODATA VENIJERA

Josip Kolanović

Samostan Sv. Krševana u Zadru nakon prelaska u komendu 1447. godine, još jednom doživljava procvat za vrijeme opata, zadarskog patricija Deodata Venijera.¹ Oko sebe je skupio čitav niz zadarskih humanista koji svojim djelovanjem uvelike pomažu kulturnom izdizanju Zadra u drugoj polovini 15. st.² Uz rad na obnovi samostana, opat Deodat Venijer naročito je poznat po latinskom misalu koji je on dao izraditi za samostan 1480. godine, a koji je općenito smatran remek djelom sitnoslikarstva u Dalmaciji u razdoblju mletačkog vrhovništva.³ Nažalost, taj nam je Misal danas poznat jedino po sačuvanim reprodukcijama i opisu H. Folnesicsa.⁴ 1921. godine, najvjerojatnije u listopadu, Misal je netragom nestao i do danas je nepoznata njegova sudbina.⁵

Stoga su to vrednija dva druga liturgijska kodeksa nastala također u Venijerovo vrijeme i njegovim zalaganjem. To su *Epistolarium* i *Evangelistarium* koji se čuvaju u Nacionalnoj biblioteci u Beču kao kodeksi br. 1807. i 1806. Ti su kodeksi evidentirani

- 1 O procvatu samostana sv. Krševana za opata D. Venijera vidi G. Praga, Lo „scriptorium” dell'abbazia benedettina di san Grisogono in Zara, u *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma, 8 (1930), fasc. 39–49., separat, str. 19–20; I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj II, Split 1964, 50.
- 2 To su ponajprije zadarski humanist Jeronim Vidulić, paški humanist Benedikt Missolo, zatim ninski kanonik Filip de Rosatis, doktor prava Antun Cisirellis i dr. Usp. G. Praga, nav. mj., 20.
- 3 I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj I, Split 1963, 283; II, Split 1964, 50; G. Praga, nav. mj., 20; A. Dudan, *La Dalmazia nell'arte italiana*, II, Milano 1922, 401–402; H. Folnesics, *Die illuminierten Handschriften in Dalmatien*, Leipzig 1917, 3–14.
- 4 H. Folnesics u nav. dj., donosi naslovnu minijaturu, zatim više inicijala te detaljan popis svih inicijala u kodeksu, kao i opis svih minijatura. Kodeks je veličine 256 x 357 mm, a ima ukupno 476 fol.
- 5 O nestanku Misala usp. A. Dudan, nav. dj., 516. Zajedno s misalom nestao je i poznati Kartular Sv. Krševana, pisan beneventanom. Prema izjavama sada već pokojnih don Frane Grandova i don Ante dr Strgačića, čini se, da su oba rukopisa odnesena iz Zadra i postoji nada da nisu netragom nestali.

u starome katalogu rukopisa Nacionalne biblioteke u Beču,⁶ no, budući da je taj opis veoma kratak i ne upućuje na opata D. Venijera, čini se, nije svraćao pozornost domaćih istraživača.

Sudbina tih kodeksa slična je sudbini mnogih naših latinskih i glagoljskih rukopisa koji su za vrijeme austrijske uprave Dalmacijom skupljani, i često upravo uz simboličnu cijenu prodavani u Beč. Bilješka koja se nalazi na poledini korica ovih dvaju kodeksa pokazuje vrijeme kada je i kako dospio u Beč. Oba je ta kodeksa 1830. godine, svakoga za 30 forinti, Carskoj biblioteci u Beč prodao grof Ivan Krstitelj de Ponte.⁷

Ovdje donosimo kratki opis tih dvaju kodeksa.

Epistolarium (Knjiga poslanica), kodeks veličine 225 x 312 mm, 98 fol, pisan je na pergameni u dva stupca visine 190, a širine 70 mm, osim prve strane, koja je ujedno i naslovna, pa tekst nije dvostupačno pisan. Čitav tekst je pisan knjiškom goticom; najvjerojatnije pisala ga je samo jedna ruka. Prva strana ima naslovnu minijaturu s veoma lijepim inicijalom s likom sv. Pavla koji drži u ruci mač; ispod toga je grb opata Deodata Venijera. Za razliku od Misala, Knjiga poslanica u samome tekstu nema minijatura, ali je ukrašen veoma lijepim ornamentnim inicijalima iz kojih se ukrasne vitice u crvenoj boji protežu po cijeloj strani.

Na naslovnoj strani nalazi se tekst, gotovo istovjetan onome što se nalazi i na naslovnoj strani Misala.⁸ Taj tekst glasi: „*In nomine Domini Dei omnipotentis ad futurorum memoriam. Reverendus in Christo pater et dominus dominus Deodatus Venerius patritius Jadertinus, abbas monasterii sancti Chrysogoni Jadrensis hoc epistolarium scribi fecit ad honorem ipsius divi Chrysogoni martyris patroni et protectoris nostri ac beatissimi patris nostri Benedicti secundum morem huius sancti monasterii et in choro eius assignari, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono*”. I nakon toga uvodnog teksta, slično kao i u Misalu, započinju odmah čitanja prve nedjelje došašća: „*In prima dominica de adventu. Lectio epistole beati Pauli apostoli ad Romanos*”.

Epistolar je prema tome 1479. godine dao napisati opat Deodat Venijer za samostan Sv. Krševana u Zadru. Najvjerojatnije, kako to pokazuje bilješka na kraju Evangelistara, te godine nije i dovršen, no, pisar je svakako završio posao prije smrti opata D.

6 Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca palatina Vindobonensi asservatorum. Vindobonae 1863. Volumen I. *Cod. 1806*. (Nov. 549), m. XV (1479–1489), 123 f. c. pict. m. Evangelistarium in usum monasterii S. Chrysogoni Jaderae, ordinis S. Benedicti, scriptum ab Alberto Borgondiensi. *Cod. 1807*. (Nov. 550), m. XV. (1479). 98. f. c. pict. m. Epistolarium in usum eiusdem monasterii scriptum.

7 Još za prve austrijske vladavine u Dalmaciji kr. komesar Carnea-Steffaneo skuplja po Dalmaciji i Istri različite kodekse i šalje ih u Beč kralju. Akcija skupljanja vrijednih rukopisa nastavljena je i za Druge austrijske vladavine. Tako u razdoblju 1810–1840. u Beč dospijevaju brojni latinski, glagoljski i ćirilski rukopisi. (Usp. npr. Historijski arhiv u Zadru, Misc 21–Poz. 20 o ćirilskim rukopisima koje je u Beč za simboličnu cijenu prodao Arsenije Popović). 1833. godine u Beč su bili otpremljene i najvrijednije isprave Dubrovačkog arhiva, koje su konačno tek 1946–1949. vraćena u Dubrovnik. No, npr. još i danas se nalaze u Beču brojni orijentalni rukopisi koji su iz Dubrovnika odneseni u Beč iste te godine.

8 Usp. H. Folnesics, nav. mj.

Venijera 1488. godine, jer se ne nalazi bilješka da je netko drugi isplatio posao pisaru. kako je to slučaj kod Evandelistara.

Euangelistarium, kodeks br. 1806, veličine 225 x 312 mm. 123 fol, pergamena, pisan slično kao i *Epistolarium* na dva stupca veličine 190 x 70 mm, osim prve strane koja ima naslovnu minijaturu i jednostupačni tekst.

Naslovna minijatura ima slike četiriju evanđelista smještena u četiri ugla. Početni inicijal ima sliku Krista (Svevladara) koji u rukama drži kuglu zemaljsku. S desne strane je grb opata Veniera, u sredini medaljon s likom sv. Krševana na konju, a s lijeve strane grb komendatora sv. Krševana – biskupa Bernarda Rossija. Isto kao i *Epistolarium*, u tekstu nema minijatura, već su samo inicijali plavo-crveni ili pozlačeni s viticama kroz cijelu stranu.

Uvodni tekst i Evandelistar ništa se ne razlikuje od dva prethodna kodeksa. On glasi: „*In nomine Domini Dei omnipotentis ad futurorum memoriam. Reverendus in Christo et dominus dominus Deodatus Venerius abbas monasterii sancti Chrysogoni Iadrensis hoc euangelistarium scribi fecit ad honorem ipsius divi Chrysogoni martyris patroni et protectoris nostri ac beatissimi patris Benedicti secundum mores huius sui sancti monasterii et in choro eius assignari, Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono*”. Tekst na prvoj strani započinje evanđeljem prve nedjelje došašća: „*In prima dominica de adventu primum euangelium. Sequentia sancti euangelii secundum Lucam. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Erunt signa in sole et luna et stellis...*”.

Na kraju evandelistara nalazi se na fol. 123r bilješka koja govori o pisaru, a ujedno pokazuje i vrijeme pisanja cijeloga rukopisa. Tekst te bilješke glasi: „*Hoc euangelistarium inceptum per reverendum dominum Deodatum quondam abbatem, reverendissimus dominus Bernardus Rubeus Parmensis, episcopus Belunensis ac divi Chrysogoni Jadrensis commendatorius perpetuus sue impense in extremam policiem consumavit scribenti magistro Alberto Borgondiensi, anno gratie millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, die XVI Iulii*”.

Ta nam bilješka pokazuje da je evandelistar, koga je 1479. godine dao pisati opat D. Venijer, završetak tek 1489. godine, nakon opatove smrti, za njegova nasljednika Bernarda Rossi iz Parme, biskupa u Bellunu, komendatora sv. Krševana.⁹

Budući da je takva bilješka donesena samo na kraju evandelistara, pretpostaviti je da su dva druga rukopisa (*Epistolar* i *Misal*) završeni još za Venijerova života.

Svakako najvredniji podatak jest bilješka o pisaru. To je magister Albertus Borgondiensis (majstor Albert Burgundski?), koji je vrlo jverojatno pisao i *epistolar*.

⁹ Bernardo Rossi dao je izraditi nadgrobnu ploču opatu Venijeru koja se sada nalazi u dvorištu stolne crkve sv. Stošije u Zadru. Usp. I. Ostojić, nav. mj., str. 370.

* Ova dva kodeksa opisao je H. J. Hermann, *Die Handschriften und Inkunabulen der italienischen Renaissance*, Band VI/2. (Oberitalien. Venetien), Leipzig 1931, br. 97 i 98 (str. 125–130). U opisu su donesene i naslovne strane obaju kodeksa.